

שעור א: מלאכת הוצאה

ב' ע"א

המשנה הראשונה של מסכת שבת חריגה במיקומה ובסגנונה. הנושא שלה – מלאכת הוצאה, נדון בהרחבה בפרקים מאוחרים יותר במסכת, והמשכו של הפרק הראשון והפרקים הבאים אחריו אינם עוסקים במלאכה אלא בסדר כניסת השבת וההכנות לקראתה. גם סגנונית, היא אינה משתמשת במונחים הרגילים של מלאכת הוצאה: "רשות היחיד", "רשות הרבים", אלא ב"בית וחוף", "עני ובעל הבית". בשעור זה נדון בשאלת אופיה של משנה זו ומיקומה במסכת ומתוך כך במעמדה המיוחד של מלאכת הוצאה בכללה

עיקרי השעור

- א. **המשנה הראשונה במסכת:** מיקומה של המשנה הראשונה במסכת שבת העוסקת בהלכות הוצאה, אינו מובן לפי שום עקרון של סידור המשניות המצוי במסכתות אחרות. חריגה זו מחייבת התבוננות לא רק על מבנה מסכת שבת אלא גם על מעמדה המיוחד של מלאכת הוצאה במסכת.
- ב. **סדר המשנה וסדר היום:** שני סדרים עיקריים קיימים בסידור הלכות: לפי עקרונות הנושא ההלכתי, או לפי סדר חייו של האדם. משנת שבת מכילה את שני הסדרים הללו, והם משקפים שתי גישות שונות למקומן של המצוות בחיי אדם.
- ג. **בין המשנה הראשונה למלאכת הוצאה:** חריגותה של המשנה הראשונה אינה נובעת רק מסידורה בראש המסכת, אלא גם מהשוני באופיה משאר הלכות הוצאה הסדורות בפרקים מאוחרים יותר במסכת. השינוי הסגנוני מעיד על כך שמשנה זו הובלטה בפני עצמה, ולא רק מפני הרצון להקדים את מלאכת הוצאה.
- ד. **הקדמת מלאכת הוצאה:** בעלי התוספות התמודדו עם הקושי בסידורה של משנתנו, והציעו מספר תירוצים, שרובם מכוונים ליחודה של מלאכת הוצאה. היא מלאכה "חביבה", "שכיחה" ו"גרועה". ריבוי התירוצים מצביע על חולשה הקיימת בכל אחד מהם, ורק מתוך הגיבוש של מכלול הטעמים ניתן לפתח הסבר מלא ליחודה של משנתנו.
- ה. **חביבותה של מלאכת הוצאה:** הנימוק שהקדימו את מלאכת הוצאה בשל "חביבותה" מצריך הסבר מפורט – מהם החידושים ההלכתיים המנויים במשנתנו אשר משקפים את החביבות הזאת. היסוד העיקרי במשנה הוא בהעברת המוקד מדיון ברשויות וחפצים לדיון בבני אדם ופעולותיהם – תופעה מרכזית במסכת שבת כולה.
- ו. **שכיחותה של מלאכת הוצאה:** הנימוק שמלאכת הוצאה היא מלאכה "שכיחה" מתבאר בכמה אופנים – לא זו בלבד שהמלאכה מצויה מאד, אלא שגם קל מאד לעבור עליה, וקשה מאד להבחין בין האופנים המותרים והאסורים שבה. בשל כך, היא גם שכיחה מאד במסכתות שבת ועירובין – רוב חטיבת משנת שבת עוסקת בענינה הוצאה!
- ז. **הוצאה "מלאכה גרועה":** גריעותה של מלאכת הוצאה מתבטאת בכך שלא נעשה בה שום תיקון בחפץ. שמקורה בתורה אינו מבוסס באופן דומה לשאר המלאכות. גזירת התולדות מן האב שונה משאר מלאכות, והיא אינה אסורה ביום טוב.
- ח. **מעמדה הנבדל של מלאכת הוצאה:** סיכום כל הפרקים הקודמים מלמד על נבדלותה של מלאכת הוצאה מכל שאר מלאכות שבת. שוני זה אינו רק חסרון, אלא גם מעלה, בכך שיש במלאכת הוצאה יסוד הנוגע ל"אירה" הכללית של שבת יותר מאשר כל אחת מן המלאכות האחרות, הפרטניות.

ט. [מקורה של מלאכת הוצאה בתורה](#): מלבד היותה אחת מל"ט מלאכות, מלאכת הוצאה נלמדת גם מפרשת המן, ומהוה מקור לאיסורי שבת הנוגעים למסחר ולחיי החולין. ככזאת, היא מהוה גם יסוד לאיסורי דרבנן המשמשים גורם משמעותי ביותר לעיצוב צביון השבת: איסורי שבת, מוקצה, עובדין דחול ודומיהם. נביאי ישראל שמחו על חילול שבת המוני, התמקדו בעיקר במעשים מן הסוג הזה, ולא במלאכות האחרות.

י. [חשיבותה וגריעותה של הוצאה בזמננו](#): המציאות ההלכתית שהתפתחה במשך הדורות היא להקל עד מאד באיסור הוצאה. השימוש הנרחב בהיתר עירובין במקומות מושבותיהם של יהודים, כמעט והשכיח את איסור הוצאה. עם זאת, האיסורים דרבנן המבוססים על אירת השבת, ממלאים כיום מקום חשוב ביצירת האקלים השבת, אף יותר מרוב המלאכות. הצירוף של המאפיינים השונים של מלאכת הוצאה כפי שנידונו בשעור, מאפשר להסביר את חשיבותה הגדולה של מלאכה זו בעיצוב צביונה הציבורי של השבת בחברה היהודית והישראלית. משמתבררים הייחוד של המלאכה וחשיבותה, מובנת יותר גם התשובה לשאלה שבה נפתח השעור – מדוע נפתחה המסכת במשנה יוצאת-הדופן של העני ובעל הבית.

שעור א: מעמדה של מלאכת הוצאה

א. המשנה הראשונה במסכת

מלאכת הוצאה תופסת מקום נכבד ביותר בהלכות שבת, הרבה יותר מחלקה היחסי כאחת מתוך שלשים ותשע המלאכות. היא מופיעה גם כמשנה הפותחת את מסכת שבת, למרות שהיא נראית מחוץ לכל הקשר במקום זה. בשעור זה נבחן את המלאכה ממקורותיה, ויתבאר מה פשר מעמדה המיוחד בתוך מלאכות שבת, ובמה היא מהווה נקודת מפתח לאופיה וצביונה של השבת כולה.

יציאות השבת, שתיים שהן ארבע בפנים, ושתיים שהן ארבע בחוץ.

כיצד?

העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים:

פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית, או שנטל מתוכה והוציא, העני חייב ובעל הבית פטור.

פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני, או שנטל מתוכה והכניס, בעל הבית חייב והעני פטור.

פשט העני את ידו לפנים, ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא, שניהן פטורין.

פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונטל העני מתוכה או שנתן לתוכה והכניס, שניהם פטורין.

שבת פרק א משנה א

המשנה הפותחת את מסכת שבת היא משנה ייחודית ויוצאת דופן, גם מבחינת מיקומה במסכת, גם מבחינת תכנה. בשעור זה נעסוק במקביל בשני התחומים הללו: סידורה של מסכת שבת, ומעמדה של מלאכת הוצאה.¹ שאלת סידורו של חיבור המשנה עומדת לדיון מאז ימי האמוראים. הן שאלת סדר המסכתות והן הסידור הפנימי של הפרקים ומשניות בכל מסכת ממסכתות הש"ס. בגמרא נאמר שבין שתי מסכתות "אין סדר למשנה",² אולם כלל זה מתייחס רק לסדר הלימוד של המסכתות בבית מדרשו של רבי, ולא לעריכת החיבור הסופית. הגמרא עצמה דנה אודות מיקומן וסדרן של מספר מסכתות, בפתיחתן.³ ואילו ביחס לסדר הפנימי של המסכתות, מוסכם על בעלי הכללים שיש סדר למשנה. אמנם, בדבר טיבו של סדר זה ושיקוליו, לא מצאנו משנה ברורה אצל המפרשים, והדברים עדיין זוקקים בירור.⁴

הסדר הפנימי של המשניות בתוך מסכתות אינו קבוע: יש מסכתות שנפתחות במעין כותרת כללית של ענייני המסכת, כמו לדוגמה, הפתיחה לבבא קמא: "ארבעה אבות נזיקין", משניות הפרק הראשון של בבא קמא, מונות את כללי היסוד של דיני הנזיקין שבהם תעסוק המסכת כולה. לעומת זאת, מסכת ברכות פותחת בפרט הלכתי מתוך מכלול הלכות קריאת שמע: "מאימתי קורין את שמע בערבין". הנושא של קריאת שמע הוא הנושא העיקרי של שלשת הפרקים הראשונים במסכת, ומבחינה זאת המשנה הראשונה מצויה במקום ראוי. אך אין לראות משנה זו כפתיחה כללית למסכת, אלא רק פרט ראשון ברשימת ההלכות של קריאת שמע. בהעדר פתיחה עקרונית למסכת, שואלת הגמרא בפתיחת המסכת, מהו הרקע והיסוד עליו נשענת ההלכה של משנה א': הלכת זמן קריאת שמע של ערבית: "תנא היכא קאי דקתני מאימתי".⁵

¹ יש הנוהגים להתחיל את הלימוד בעיון במסכת שבת מפרק "כלל גדול", שהוא פרק היסוד של המלאכות כולן. כיון שסדר לימודינו הוא כסדר הגמרא, והשעורים נאמרים על סדר הלימוד הרצוף, נפתח במשנה הראשונה ובמלאכת הוצאה. בהמשך תבואר המשמעות של ההבדל בין שתי הפתיחות הללו למסכת.

² בבא קמא, ק"ב ע"א.

³ בתחילת מסכתות תענית, נזיר ושבועות, דנה הגמרא במשמעות סדרן של המסכתות. אפשר שאלו סוגיות מאוחרות, סבוראות. עיי' בתוד"ה "אין", בב"ק ק"ב א' ובתוד"ה 'מכדי תנא', בשבועות ב' ע"ב, וכן במקבילות שצוינו שם. בכל אופן, הרמב"ם ומחברים אחרים בעקבותיו, עסקו בהסבר הסדר של המסכתות. על הפוריות והתועלת של העיון בסדר המסכתות, והיחס בינה לבין הגישה המקובלת שאין להן סדר, כמבואר גם באגרת רב שרירא גאון, עיי' י. שביב, "לסדר מסכת זרעים", מכלול ג' תשנ"ב, עמ' 43 – 65, והערותיו של א. וולפיש ב"נטועים" א', תשנ"ד, עמ' 99 ואילך.

⁴ עריכת המשניות, סידורן הספרותי ומשמעותו העיונית הוא תחום עיון שהתפתח מאד בשנים האחרונות. ראש המדברים בענין זה הוא ר"א וולפיש. שעסק בכך בעבודת המ.א. "תופעות ספרותיות במשנה ומשמעותן העריכתית והרעיונית", (ירושלים תשנ"ד) ובעבודת הד"ר: "שיטת העריכה הספרותית במשנה על פי מסכת ראש השנה" (ירושלים תשס"א). וכן במאמרים נוספים, כגון: "שיקולים ספרותיים בעריכת המשנה ומשמעותיהם" נטועים א' תשנ"ד, עמ' 33 – 60. "חקר עריכתו של פרק א' במשנת קידושין, מאין ולאן" נטועים טו, תשס"ח, עמ' 43 – 77.

⁵ לדעת רש"י, פירושה של שאלה זו הוא: "מהיכא קאי סליק", כלומר, מהו ההקשר של המשנה. אחרים מפרשים מהו המקור או היסוד המחייב של ההלכה הנידונית במשנה: מצות קריאת שמע של ערבית. בכל אופן, הקושי הוא, שהמשנה לא הציגה את החיוב עצמו,

חריגותה של המשנה הראשונה של מסכת שבת, מתחווורת לאור שתי הדוגמאות הללו. מצד אחד, זו אינה משנת פתיחה כללית, שהרי היא עוסקת רק במלאכה אחת. ראוי היה לפתוח במשניות פרק "כלל גדול" העוסקות בהגדרות הכלליות של מלאכות שבת. גם אי אפשר להחשיבה כתחילת העיסוק במלאכת הוצאה, שכן נושא זה נידון בפרט רק בפרקים מאוחרים יותר, ואילו המשניות העוקבות בפרק הראשון, מן המשנה השנייה ואילך, וכן הפרקים הבאים, עוסקים בהכנות לקראת שבת, ולא דווקא בהלכות הוצאה. מתוך כך ברור לעין כל, שהמשנה הראשונה של המסכת הוצבה במקומה מחוץ לכל הקשר, ולכן היא אומרת "דרשני" בתוקף מיוחד.⁶

שאלת מיקומה של משנת הפתיחה העסיקה כבר את הראשונים, ובעלי התוספות התייחסו אליה בפתיחת המסכת. נדון בסוגית מבנה המסכת ומשנת הפתיחה בעקבות דבריהם של בעלי התוספות. בעקבותיהם, נפתח בבחינת המבנה והסדר של המסכת כולה,⁷ ואחר כך נשוב לעסוק במשנה הראשונה.

ב.סדר המשנה וסדר היום

הקשה ריב"א:⁸

דיני הוצאות שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכות אחר פרק כלל גדול לקמן,⁹ דהתם קתני אבות מלאכות מ' חסר אחת, וקתני הוצאה לבסוף.

והוה ליה להתחיל כסדר, בדברים דמיירי בערב שבת מבעוד יום, כגון: 'לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה', 'אין שורין דיו וסמנין' ו'אין צולין בשר', ואח"כ 'במה מדליקין' ו'כירה' ו'במה טומנין', שהם דברים הנוהגים עם חשיכה, ואח"כ 'במה בהמה' ו'במה אשה יוצאה', דברים הנוהגים בשבת עצמו.¹⁰ ושוב אבות מלאכות של שבת.

ודרך התנא לשנות כסדר זה, כמו שמצינו בפסחים: דמתחיל בליל י"ד, ושוב ב"ד, ושוב בשחיטת פסחים שהוא בין הערבים, ואחר כך שונה מאכילת פסחים שהוא בלילה. וכן ביומא: מתחיל בשבעה ימים קודם יום הכפורים, ואח"כ בערב יום הכפורים, ואח"כ ליל יום כפורים.

תוספות ד"ה יציאות השבת, ב' ע"א

הריב"א תמה מדוע מוקמה משנתנו בראש המסכת. לצורך הבהרת קושייתו, הסביר את הסידור של המסכת, תוך שהוא מעיר באופן כללי על דרך סידור המשניות בש"ס. נתבונן בדברים בעקבותיו.

ט"ו פרקיה הראשונים של מסכת שבת נחלקים לשני חלקים ברורים: החלק הראשון, מפרק א' ועד פרק ו', עוסק בהכנות לקראת שבת. המשניות בפרקים א' עד ד' עוסקות בפעילות ההכנה לשבת הנעשית ביום הששי. בפרק א' מדובר על מלאכות של חול הנעשות בערב שבת ועל מלאכות המתחילות בחול ונמשכות לתוך השבת. בפרק ב' מדובר על הדלקת הנר לכבוד שבת. בפרק ג' וד' על הכנת התבשילים והטמנתם מבעוד יום. גם הפרקים החמישי והששי: פרק "במה בהמה יוצאה" ופרק "במה אשה יוצאה", עוסקים במובן מסוים בהכנה: בהכנת משאן של הבהמות ומלבושיהם של בני אדם כך שיוכלו לצאת בשבת.¹¹ החלק השני, מפרק ז' ועד פרק ט"ו, עוסק במלאכות. הפרק השביעי, פרק "כלל גדול", הוא פרק הפתיחה של החטיבה הזאת, ומפרק זה ואילך סדורות ההלכות, בדרך כלל, על פי סדרן של מלאכות. בפרקים ח – יא: מלאכת הוצאה, פרק יב: בונה, חורש וכותב, פרק יג: אורג, מלאכות אחרות של מעשה הבגד, ומלאכת צידה, בפרק טו:¹² מלאכת קושר.¹³ יש חטיבה שלישית במסכת, המתחילה בפרק ט"ז, והמבנה שלה אחר – לא על פי סדר הזמנים, ולא על פי סדר המלאכות,

אלא פתחה מייד בדיון בפרט אחד: זמני הקריאה. ועי' מ. בנוביץ, תלמוד האיגוד, פרק ראשון ממסכת ברכות, ירושלים תשס"ו, עמ' 11 – 13.

⁶ עי' ר"י שביב, "מדוע פתחה מסכת שבת במלאכת הוצאה" סיני קה תש"ן. עמ' רכ – רל.

⁷ עי' ר"י קרצ'מר, "מבנה מסכת שבת: הרריים התלויים בשערה", משלב (בטאון ישיבת הקבוץ הדתי עין צורים), גליון מא, ניסן תשס"ח, עמ' 5 – 33. המחבר מסכם את כל שנכתב לפניו בנושא זה, מפנה לביבליוגרפיה רחבה, ומציע פירוש מחודש שלו. כמה מהרעיונות המובאים בהמשך, מצויים בסגנון אחר במאמרו.

⁸ קושיה זו מיוחסת לריב"א בתוספות שבגמרא ובתוספות הרא"ש. בעקבות התוספות חזרו ודנו בה ראשונים רבים, הרמב"ן ובעקבותיו הרשב"א, הריטב"א, ועוד. הרמב"ן מייחס את הקושיה הזאת ל"בעלי הקונטרסים".

⁹ שבת עג ע"א

¹⁰ לדעת המהרש"א גם דברים אלו שייכים להכנות לשבת ולא לשבת עצמו, כמבואר לקמן.

¹¹ כך פירש המהרש"א, בשונה מן האמור בתוספות עצמם, שפרקי כמה בהמה ובמה אשה הם נושאים השייכים כבר לתוך השבת.

¹² המשנה הראשונה בפרק יד היא המשך למשניות צידה, אך שאר הפרק עוסק ברפואה בשבת, ולא במלאכה מסוימת.

¹³ הדין על סדר המלאכות נמשך רק עד פרק חמשה עשר. החל מפרק ט"ז מתחיל סדר אחר, כפי שיתבאר בשעורנו לפרק זה.

אלא על פי "מאורעות" המתרחשים בשבת. כדוגמת דליקה (פרק ט"ז), ברית מילה (פרק י"ט), ועוד, כפי שיבואר בשעורינו לחלק זה של המסכת.

ריב"א התמקד בסידור של החלק הראשון של המסכת, כיון שהוא עוסק במיקומה של משנת הפתיחה, בראשו של חלק זה. הוא הצביע על כך שהמסכת סדורה באופן כללי על פי סדר היום מערב שבת לשבת, והראה שדרך סידור זו אופיינית למשנה בכמה וכמה מסכתות. מובן, שמדובר בעיקר בסדר מועד, שבאופן טבעי מכוון לסדרי זמנים.

מעבר לעובדה שסדר מועד מכוון אל סדרי הזמנים של היום ושל השנה, שיטת הסידור על פי סדר היום, מורה על גישה מהותית להלכה. לפי הגישה הזאת, ההלכה מכוונת להסדיר את סדר יומו וסדר חייו של האדם. ספר הטורים, בעיקר בחלק אורח-חיים, ובעקבותיו נושאי כליו, השלחן-ערוך וכל הספרות התלויה בו ערוכים בסדר הזה. טור אורח-חיים ערוך לפי סדר היום של האדם, מהשכמת הבוקר ועד סיומו בהלכות הלילה והשינה. לאחר מכן הוא עובר ליום השבת, התדיר שבמועדים, ולאחר מכן להלכות המועדים המסודרים על פי לוח השנה. החל מחודש ניסן, ראש החודשים ומועד חג הפסח, ועד סוף מעגל השנה בהלכות פורים שבחודש אדר.¹⁴

סידורו של הרמב"ם במשנה-תורה שונה במובהק מן הסדר הזה ונבע מגישה אחרת להלכה. הרמב"ם פותח את היד החזקה במנין המצוות וסודר את המצוות לפי נושאים, המשקפים גם סדר ענייני: החל מספר המדע, העוסק ביסודי האמונה, ועד ספר מלכים, העוסק בהנהגת המדינה וחותרם בימות המשיח. לשיטתו של הרמב"ם, ההלכה אינה מלווה את סדר היום של האדם, אלא היא מבוססת על עקרונות יסוד של המציאות, מההכרה במציאות הא-ל ועד פרטי הפרטים של מימוש הכרה זו בקיום מכלול המצוות. בעוד שהלכות התפילה מסודרות בטור ובשלחן ערוך כסדר היום, מבוקר עד ערב, מהשכמה ועד שינה, הרי שהלכות התפילה אצל הרמב"ם מסודרות לפי סדר המצוות: קריאת שמע שחיובה מן התורה ראשונה, אחרי כן הלכות תפילה שסדרן הוא מדברי חכמים. בנפרד מסדר זה מופיעות הלכות קריאת התורה, שחיובן עומד בפני עצמו.¹⁵

ההבדלים בין הסידור של משנת רבי, כפי שהציג אותה הריב"א בתוספות, ובעקבותיה הטור והשלחן ערוך, לבין הסידור של המשנה-תורה של הרמב"ם, אינם נובעים רק משאלות עריכה ספרותיות של החיבור, אלא הם מייצגים שתי גישות פילוסופיות שונות למערכת המצוות, ומתוך כך גם שני סוגים שונים של מקיימי מצוות. היהודי של המשנה והשלחן ערוך הוא יהודי שחי את חייו בעולם הזה, והתורה מדריכה אותו בחייו, ואילו היהודי של הרמב"ם הוא יהודי שבא לעולם הזה עם שליחות מוגדרת: לעבוד את ה'. כעבד ה', הוא מצווה להאמין בעיקרי האמונה ולקיים את תרי"ג המצוות כסדרן, חשיבותן ומעלתן. לשני היהודים הללו יש "סדר יום", אלא שמשמעותם שונה. אצל היהודי של המשנה והשלחן ערוך מדובר בניהול אורח חיים על פי התורה, ואצל היהודי של הרמב"ם מדובר במילוי המשימות של המצוות המוטלות עליו בחיי העולם.

כך הדבר גם בסידורן של הלכות שבת.

בעל ערוך-השלחן נדרש להבדל שבין שני החיבורים בפתיחת הלכות שבת:

הלכות שבת המה הלכות מרובות ועמוקות. ורבותינו הטור והשלחן ערוך עם גודל אריכותם, מכל מקום לא כתבו רק האסור והמוותר, אבל לא כתבו עיקרי אבות מלאכות ותולדותיהן וחויבי דאורייתא ודרבנן, וכללי שרשי מלאכות של שבת. והרמב"ם ז"ל ביאר הכל...

ערוך השולחן אורח חיים סימן רמב סעיף ז

לפי שיטת הסידור המשנאי סודרו הלכות שבת בתחילה לפי סדר זמני היום והן מלוות את האדם מתחילת ההכנות לשבת ועד צאת השבת. כך הדבר גם בטור ובשלחן ערוך.

לעומת זאת, הרמב"ם מתחיל את הלכות שבת בגדרים הכלליים של איסור מלאכה (פרק א'), והיתר חילולה לצורך פיקוח נפש (פרק ב'). לאחר מכן הוא מפרט את המותר לעשות בערב שבת וההכנה לקראת שבת (פרקים ג – ה), ואת דין אמירה לנכרי (פרק ו). מכאן ואילך הוא פורט את המלאכות דאורייתא כסדרן, (פרק ז – כ), אחריהן את האיסורים דרבנן שהם סייגים למלאכות (פרק כא – כג), את השבותים שאינם סייגים למלאכות (כד – כו), ואיסור תחומין (כז – כח). רק בסוף (כט – ל), מנה את הלכות כבוד ועונג שבת, שבכללן דיני הקידוש וההבדלה, הסעודות וכבוד ועונג שבת, שהם המעצבים את סדר יומו של שומר שבת.

¹⁴ עי' לקמן דיינונו בסידור הלכות שבת בטור, על פי האמור בראש סימן ש"א.

¹⁵ על שיטת הסידור של ההלכות במשנה תורה עי' ר"י טברסקי, מבוא למשנה תורה לרמב"ם, ירושלים תשנ"א, עמ' 193 - 198

אמנם, גם המשנה ובעל הטורים לא יכלו לסדר את כל המסכת בסדר כרונולוגי בלבד. חייבים לסדר את מלאכות שבת גם בסידור ענייני, שהרי סדר הופעת איסורי שבת איננו רצוף בזמן. לכן, בסיום פרקי ההכנות לשבת מופיעות בפרק השביעי, פרק "כלל גדול", משניות המגדירות את יסודות המלאכות ואת רשימת ל"ט אבות המלאכות האסורות. וגם בטור אורח חיים, החל מסימן ש"א, לאחר דיני ההבדלה, מתחיל המחבר לעסוק במלאכות האסורות.¹⁶ אף על פי כן, גם אחרי שנמנו ל"ט המלאכות כסדרן, בפרקים הבאים במשנה אין דינים בכל מלאכה ומלאכה בהתאמה לסדר של משנת המפתח, משנת ל"ט אבות. אי אפשר למצוא במשנה את פירוט ההלכות של כל אחת מל"ט המלאכות, בזו אחר זו, כפי שהן סדורות בפרקי המשנה-תורה לרמב"ם. ארגון פרטי ההלכות של המלאכות אף הוא נעשה סביב סדר חיי האדם, ולא סביב המבנה המופשט של המלאכות. דבר זה בולט במיוחד בחלק השלישי של המסכת, שבו מוצגים אירועים "מן החיים" ולא הגדרות יסוד של המלאכות. כך, למשל פרק "כל כתבי" המוקדש לנושא ההצלה, מנויים בו עניינים שונים, ובכללם מלאכות שונות, מדרגות חומרה שונות, שהגורם המאגד שלהם הוא פעילויות הצלה בשעת חירום.¹⁷

שתי שיטות ארגון וסידור ההלכות הללו מצויות עד אחרוני האחרונים. ספר ההלכה הנפוץ ביותר והשימושי ביותר להלכות שבת בדורנו הוא "שמירת שבת כהלכתה" של הר"י נויבירט. יש בו פרקים רבים הסדורים לפי סדר מעשי ולא לפי עקרונות הלכתיים. כגון: בישול, ענייני רפואה, משחקים, טיפול בגוף, טיפול בבגדים, טיפול בצומח וכדומה. לעומתו ספרים כמו: "יסודי הלכות שבת" של הרב שלנגר, או "קיצור הלכות שבת" של הרב פוזן, סדורים לפי סדר מלאכות ונושאים עיוניים. מסתבר, שהבחירה בארגון ההלכות מסביב לשימוש המעשי ולא על פי סדרן העקרוני, לא נעשתה רק כדי להקל על המשתמשים בספר, אלא היא משקפת גישה שונה להלכה: האוירה העולה מספר שמירת שבת כהלכתה היא, שהספר מיועד להדריך את האדם המבקש לחיות את יום השבת על פי התורה, ואילו האוירה העולה מספרים אחרים היא שהספר מיועד להורות לאדם כיצד לקיים את מצוות השבת במדויק ובמפורט. הבחנה זו נכונה לא רק לספרי הלכה מובהקים. כך לדוגמה, "ספר החינוך" הוא דוגמה אופיינית לספר שמארגן את עולמו סביב קיום תרי"ג המצוות, ואילו "מחזור ויטרי" הוא ספר המארגן את עולמו סביב אורח החיים של האדם.

במשנת מסכת שבת ניתן ביטוי לכל הגישות הללו. בחלקה הראשון – סידור על פי סדר הזמן והיום, בחלק השני – סידור עקרוני על פי יסודי המלאכות ופרטיהן, ובחלק השלישי – סידור של מקבצי הלכות על פי מאורעות החיים, שהוא מעין שילוב של שתי דרכי הסידור הקודמות. בסופו של דבר, אין הסבר למיקומה של משנת העני ובעל הבית בתחילת המסכת, שהרי היא נמצאת שם מחוץ להקשר, בכל דרך שנסתכל עליה.

ג. בין המשנה הראשונה למלאכת הוצאה

חריגותה של משנת הפתיחה ניכרת גם בתוכנה, ולא רק במיקומה. מבחינת סגנונה וניסוחה, חריגה משנה זו מבין משניות מלאכת הוצאה, ולכן קשה לשער שהיא היתה שייכת לקובץ הסדור של משניות המלאכות, המופיעות בחלק השני של המסכת.

המשניות העוסקות בגדרי מלאכת הוצאה, כגון משניות פרק "הזורק", עוסקות באדם אחד, סתמי – שאינו מאופיין כבעל בית או עני, או בעל תכונה מיוחדת כלשהי. אדם זה זורק או מושיט חפץ מרשות לרשות, מבלי שמוזכר בדרך כלל קיומו של אדם אחר הנוטל ממנו או מקבל הימנו. כמו בכל שאר המלאכות שבהן מדובר על יחיד העושה מלאכה. משנתנו חריגה בכך שהיא מתארת "סיפור" של "בעל הבית" ו"עני", העומדים זה בפנים וזה בחוץ, ומעבירים חפץ מיד ליד.¹⁸ המשנה חריגה לא רק בתיאור המשתתפים בהוצאה, אלא גם מבחינת תאור הרשויות שבה: בדרך כלל מדובר במשנה על הקטגוריות ההלכתיות של מלאכת הוצאה: רשות הרבים ורשות היחיד, ורשויות הביניים: כרמלית ומקום פטור. לחילופין, מדובר על בית, חצר, מבוי ורשות הרבים, שנחלקת לסרטיא ופלטיא, צידי רשות הרבים, פתחי חנויות, סימטה. ואילו משנתנו, כביכול, איננה מכירה כלל

¹⁶ ראה להלן, על האופן שבו בחר בעל הטורים לסדר את מלאכות שבת, בשונה לגמרי מן המשנה בפרק כלל גדול ומן הרמב"ם שהלך בעקבותיה.

¹⁷ פרקים נוספים במסכת שבת, גם מאלו השייכים לחלק השני של המסכת, שלדברי הריב"א מוקדש לאיסורי המלאכות שבשבת, מסודרים לפי נושאים "מן החיים" ואינם סדורים לפי מלאכות. כך למשל: פרק שמונה שרצים מוקדש בעיקר לפעולות רפואיות, פרק י"ט עוסק במילה בשבת. עוד על סדור המשנה במסכת שבת עיי' במקורות שהובאו במאמרו של ר"י קרצ'מר – רוזאל, לעיל הערה 7.

¹⁸ השאלה מופיעה אצל מפרשים רבים. וכבר עסקו בה התוספות בדרך ב ע"א ד"ה יציאות השבת שתים שהן ארבע. למעשה, הרבה מסוגיות הגמרא שנסדרו ביחס למשנתנו עוסקות במצבים לא שגרתיים של המלאכה: אין עקירה והנחה מעל גבי מקום ד', שנים שעשאוה. וזה בעקבות הניסוח החריג של ההלכות במשנה.

את המונחים המקובלים של מלאכת הוצאה, ומדברת על "פנים" ו"חוץ", שהם מושגים חסרי משמעות הלכתית. שכן אין אנו יודעים באיזה "חוץ" עומד העני: בחצר, במבוי, בכרמלית או ברשות הרבים. צירוף שתי מערכות הקשיים הללו, הקושי של המיקום והסדר, והקושי של התוכן על רקע שאר משניות המלאכות ומלאכת הוצאה בפרט, הם שמאפשרים לבעלי התוספות לפתח כיוון פתרון, המבוסס על כך שדווקא חריגותה של משנתנו תתן את ההסבר לבחירתה לפתיחת המסכת.

ד.הקדמת מלאכת הוצאה

ותירץ [ריב"א]: דהוצאה חביבא ליה לאקדומי, משום דממשנה זו שמעינן כמה דברים: הוצאה והכנסה דעני ועשיר, ודבעינן עקירה והנחה, ושנים שעשאוה פטורין, וידו של אדם חשובה לו כד' על ד', וידו של אדם אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים.

ורבנו תם מפרש: דדבר ההווה רגיל הש"ס לשנות תחילה, וכן במסכת בבא קמא: השור והבור המבעה וההבער, ולא נקט כסדר הפרשה. וכן מפרש רב האי גבי 'ארבעה צריכין להודות' בפרק הרואה (ברכות דף נד:), דלא נקט הש"ס כסדר הפסוק. ועוד מפרש רבנו תם: דפתח ביציאות משום דבעי למימר 'לא יצא החייט במחטו', אע"ג דלא שנה המלבן משום 'אין נותנין כלים לכובס', ולא המבעיר משום 'במה טומנין', הוצאה הוצרך לשנות טפי משום דמלאכה גרועה היא, כמו שאפרש. תוספות ד"ה יציאות השבת ב' ע"א

בעלי התוספות הניחו את היסודות של ההסברים להקדמת משנתנו לראש המסכת. ואלו עיקריהם:

א. דעת ריב"א: המשנה הועמדה בראש המסכת משום חביבותה של מלאכת הוצאה, כיון שיש בה חידושי הלכה מרובים. מאופן הבאת דבריו בתוספות לעיל, יכול להשמע שהחביבות מיוחסת למלאכת הוצאה בכלל, אבל מנוסח דבריו שהובאו בתוספות הרא"ש נראה ברור, שהדגש הוא על חביבותה של המשנה המסוימת שבראש המסכת.¹⁹

ב. רבנו תם: מלאכת הוצאה היא המלאכה השכיחה ביותר, ודרכו של הש"ס לשנות תחילה "דבר ההווה".²⁰
ג. רבנו תם: משנת שבת סדורה לפי סדר אורח החיים, מערב שבת לשבת. לפיכך, ההלכה הראשונה בה צריכה להיות: "לא יצא החייט במחטו ערב שבת עם חשכה", אלא שהקדימו את משנת הוצאה, כדי להבהיר מה האיסור בהוצאת מחטו של החייט.²¹

ריבוי תירוצים הוא סימן לכך שאף אחד מן התירוצים איננו מושלם, ובכל אחד מהם יש חסרון.²² שני התירוצים הראשונים מבוססים על הקביעה שמלאכת הוצאה הוקדמה לראש, אבל כפי שראינו קביעה זו אינה מדויקת, שהרי מלאכת הוצאה אינה ניזונית באמת בראש המסכת. עיקר העיסוק במלאכת הוצאה הוא בפרקים מאוחרים יותר, ואילו כאן הובאה רק משנה אחת, ייצוגית. לכן, הטענה של רבנו תם שבדרך כלל שונים בראש את הדבר השכיח, או טענת הריב"א שבדרך כלל שונים בראש את הדבר החביב, אינה מספקת הסבר מלא להקדמת משנתנו. הפתרון השני של רבנו תם, שמשנה זו הובאה כפתיח להלכה של "לא יצא החייט במחטו", נראה הולם יותר את העובדה שהובאה משנה אחת, ייצוגית. אולם גם בפירושו יש חסרון ניכר: המשנה שהובאה – משנת עני ובעל הבית, אינה המשנה היסודית המובהקת של הלכות הוצאה, ואף אינה תואמת את הנושא של חייט במחטו. אם אכן הסיבה היחידה היתה הצורך להבהיר מפני מה אסור לחייט לצאת במחטו, לזב בכיסו, וכדומה, היה ניתן להציע משניות אחרות, כגון המשנה הבאה:

המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפו חייב שכן משא בני קהת. כלאחר ידו, ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובפונדתו ופיה למטה, בין פונדתו לחלוקו ובשפת חלוקו, במגעלו בסנדלו פטור, שלא הוציא כדרך המוציאין: שבת פרק י' משנה ג

ממשנה זו אפשר ללמוד על איסור הוצאה בדרך מלבוש, שהיא דרך הוצאה של החייט במחטו.

¹⁹: ד"ה יציאות השבת, ב' ע"א: "קשה למה התחיל במשנה זו. ותירץ משום דחביבא ליה אקדמה שהרי כמה דברים יש ללמוד ממשנה זו".

²⁰ הסבר דומה הוציע גם הרמב"ם בפירוש המשנה.

²¹ בדרך זו פירש גם הרמב"ן בשם בעלי הקונדריסין.

²² כמאמרו של ר' יוחנן: "כל מילתא דסמכין לה מאתריין סגין".

על כרחנו יש לומר, שגם לפי תירוציהם של הראשונים, עדיין חייבים להכיר בכך שיש כאן תופעה ייחודית וחריגה של העמדת משנה בודדת מתוך נושא שלם, מחוץ למקומה והקשרה, בראש המסכת, מתוך מגמה מכוונת להדגיש דבר-מה. כל אחת מן הסיבות שהובאו יכולה להיות מרכיב בתוך המכלול של השיקולים להעלאתה של משנת הוצאה על ראש מסכתנו, אולם עדיין נשאר פתח להוספת הרחבה וביאור. דרך אפשרית לפתרון היא הרכבה של התירוצים הנפרדים להסבר כולל.

דוגמה להרכבה של שני תירוצים, אפשר לראות בדברי התוספות עצמם. התירוץ השני של רבנו תם, שמשנה זו מהוה הקדמה למשנת "לא יצא החייט במחטו" אינו עומד בפני עצמו. מלבד מה ששאלנו לעיל, שיש משניות מתאימות יותר לתפקיד ההקדמה, התוספות עצמם הקשו על רבנו תם קושיה אחרת: אם צריך להקדים הסבר איסור הוצאה למשנת "לא יצא החייט במחטו", היה צריך להקדים גם את הסבר מלאכת מלבן למשנת "אין נותנים כלים לכובס", ולהקדים את הגדרת מלאכת מבשל למשניות של פרק כירה ובמה טומנין. אם כך, צריך היה להפך לגמרי את סדר המשניות – לפתוח בגדרי המלאכות ורק אחר כך לעבור לסדר הפעולות של האדם בערב שבת ובשבת. והלא כבר הסביר הריב"א, בעל הקושיה, שסדר המשנה אינו סדר כזה! על כן, מסייגים התוספות את תירוצו של רבנו תם ומסבירים שדווקא מלאכת הוצאה, שהיא "מלאכה גרועה", דורשת הסבר מקדים, מה שאין כן לגבי שאר המלאכות, שאיסורן ברור לכל.

תירוצו של רבנו תם נזקק להשלמה, המניחה את חולשתה של מלאכת הוצאה כסיבה נוספת לצורך להקדימה. בתוך כך יש לשים לב לפרט מעניין נוסף; לפי שני ההסברים הראשונים, זכתה מלאכת הוצאה להופיע בקדמת המסכת מפני שיש בה מעלה מיוחדת, ואילו לפי ההסבר השלישי, היא מופיעה דווקא מפני חסרונה וחולשתה. אך למרות הסתירה לכאורה ביניהם, מובאים הפירושים בתוספות זה בצד זה, כאפשרויות משלימות. אין מניעה לומר שאף על פי ששלשת תירוצי התוספות סותרים זה את זה במובנים מסוימים, הם גם משלימים זה את זה. בכך הם משקפים את השניות של מלאכת הוצאה עצמה; מצד אחד היא תוארה מלאכה חביבה ושכיחה ביותר, ומצד שני היא תוארה כ"מלאכה גרועה". שניות זו תעמוד ביסוד דיונונו אודות אופיה של המלאכה הזאת בהמשך.

ה. חביבותה של מלאכת הוצאה

נחזור ונשנה בפרוט כל אחד משלשת התירוצים. התירוץ הראשון הוא תירוצו של המקשה עצמו, של הריב"א: ויתרץ הוצאה חביבה ליה לאקדומי משום דממשנה זו שמעינן כמה דברים: הוצאה והכנסה דעני ועשיר, ודבעינן עקירה והנחה, ושנים שעשאוה פטורין, וידו של אדם חשובה לו כד' על ד', וידו של אדם אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים. בראשית דבריו אומר ריב"א, ש"הוצאה חביבה ליה", ואילו בהמשך, הוא מתמקד בכך ש"ממשנה זו שמעינן כמה דברים". מה אם כן עיקר תירוצו של ריב"א? שמשנה מסוימת זו יש בה "כמה דברים" מחודשים, או דילמא שכלל מלאכת הוצאה חביבה לו משום חידושים אלה? אם במלאכה כולה עסקינן, הרי שקשה, מדוע הקדימו רק משנה אחת ולא את כל פירוט הלכותיה. אם במשנה המסוימת מדובר, קשה לומר, שמשנה זו נתייחדה מכל המשניות בכ"ד פרקי מסכת שבת, בחידושי ההלכה שבה. שהרי יש כמה וכמה משניות שהפיקו מהן כמה וכמה סוגיות חשובות בגמרא, לא פחות ממשנתנו. בראש ובראשונה – המשניות הראשונות של פרק כלל גדול, המקפלות בתוכן מכלול שלם של הלכות שבת. נראה להציע, שהדברים מצטרפים זה לזה. התוספות צרפו את חביבותה של המשנה עם חביבותה של המלאכה כולה, כדי להדגיש, שלא די בכך שיש במשנה זו מספר חידושים, אלא שהחידושים במשנה זו משליכה אור על חביבותה של מלאכת הוצאה בכלל, ועל כן הקדימוה לראש המסכת.

נפנה עתה לבאר את טיבם של החידושים במשנתנו.

במשנה שני חלקים, גרעין ופיתוחו. המשנה הגרעינית עליה מיוסדת משנתנו היא משנת שבועות, שבה מדובר רק על "ציאות השבת שתיים שהן ארבע", בתוך קבוצה של נושאים אחרים שבהם יש "שתיים שהן ארבע".²³ הפירוש הפשוט של משנת שבועות הוא, שהיא מדברת על הרשויות. שתי רשויות עיקריות הן: רשות הרבים

²³ ראוי לציין בהקשר זה את הצעתו של ר"א גולדברג, שהקדמת משנתנו לראש המסכת נובעת מכך שדבר מצוי הוא במשנה לפתוח מסכתות בהלכות מספריות.

ורשות היחיד, שהן הרשויות מדאורייתא, והן נפרטות ל"ארבע", מכיון שיש עוד שתי רשויות לשבת, מדרבנן. כך פירש רבא את המשנה²⁴ וכך משמע מן התוספתא,²⁵ והדברים יבוארו בהרחבה בשעור השני. משנת שבת, ציטטה את המשפט ששימש יסוד גם למשנת שבועות הקצרה: "יציאות שבת שתיים שהן ארבע", אולם פיתחה אותה בשלב נוסף: "שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ". לאחר הנחת היסוד המספרי, בא הפירוש המפורט: "כיצד? בעל הבית עומד בפנים...".

המעבר ממנין הרשויות למנין אופני הוצאה, משקף מעבר מתפיסת הצגת האיסור מסביב לאובייקטים, "חפצא": הרשויות האסורות, לתפיסה המציגה את האיסור מסביב לאדם הפועל, הסובייקט, ה"גברא": איסור על פעולות מלאכת הוצאה.

שינוי זה קשור עם תופעה כללית במסכת, שבה יש נטיה לעבור מגישה "חפצאית" לגישה "גבראית". העברת הדגש מן המלאכה הנעשית ומן החפץ האסור, אל האדם העושה ואל החפץ המשמש אותו בעשייה. הדבר בא לידי ביטוי במקומות שונים במסכת, נמנה כאן שלש דוגמאות שייחודן בשעורים מפורטים לקמן.

א. שיטת בית שמאי, בסוגיית "שביתת כלים", שלפיהם חל איסור שביתת שבת על החפץ, דהיינו, שאסור שהכלים של האדם יפעלו בשבת ושהמלאכה תיעשה מאליה. שיטת בית הלל חולקת וטוענת שאין איסור על הכלים ועל היעשות המלאכה בעצמה, אלא רק על עשייתו של האדם בשבת, היא הטיה לכיוון הגברא, האדם העושה, והיא השיטה שנפסקה להלכה.²⁶

ב. איסורי שהיה והטמנה, מופיעים בהקשר הראשוני שלהם כאיסורים על עצם המשך תהליך הבישול בשבת, שהרי הם מוזכרים בהקשר של הדיון בין בית שמאי ובית הלל אודות המלאכות הנעשות מאליהן בשבת. אולם האמוראים מסבירים אותם בדרך של גזירות על האדם הפועל: שמא יחתה, שמא יטמין ברמץ וכדומה.

ג. בהלכות טלטול הקדומות, מימי נחמיה בן חכליה, אסרו את כל הכלים לשימוש ונטילה בשבת. אחרי שהתירו וחזרו והתירו אמרו "כל הכלים ניטלים בשבת". איסורי מוקצה הצמצמו כך שעיקר הדגש איננו על הכלי אלא על כוונת האדם הנוטלו ותכלית נטילתו. דהיינו, התירו הוצאה לצורך גופו ומקומו, הוצאה כלאחר יד, וכדומה. זו תנועה בכיוון המגמה של בית הלל, שאין איסורים חלים על הכלים, אלא על האדם, ושמקצה הוא איסור דרבנן שיוסדו אינו במעמדו האובייקטיבי של החפץ, אלא באיסור הטלטול המוטל על האדם.²⁷

משנתנו, מיוחדת בכך שהיא מתמקדת באנשים הפועלים ובאופן פעילותם. אין בה הגדרה של הרשויות ולא הגדרה של החפץ העובר מרשות לרשות ומיד ליד.

התמקדות הדיון על מעשה האדם, מפותחת בגמרא לכמה סוגיות שנוגעות למעשה האדם, ואליהן, כנראה, התכוון הריב"א כשמנה את חמשת החידושים במשנתנו:

א. "הוצאה והכנסה דעני ועשיר" – מלאכת הוצאה איננה העברת חפץ מרשות לרשות בעלמא, אלא היא מורכבת מפעילות אנושית המוגדרת לפי מקומו של האדם ותפקידו: 'הכנסה' לעומת 'הוצאה'.²⁸

ב. "בעיני עקירה והנחה" – לא מדובר במעבר חפץ בעלמא, אלא בפעולתו של האדם שעוקר את החפץ ומניחו. חסרון באחד המרכיבים של הפעולה מבטל את המשמעות של המלאכה, למרות שהתוצאה שהושגה היא תוצאה שווה: החפץ עבר מרשות לרשות.²⁹

ג. "שנים שעשאוה פטורין" – הכרחי שאדם אחד יעשה מלאכה בשלמותה כדי להתחייב.³⁰

ד. "דיו של אדם חשובה לו כד' על ד'" – הגדרת המושג "מונח ברשות", איננה נגזרת רק מעבודות אוקייטיביות – המקום והרשות, אלא מעמדתו של האדם, ה"גברא", המחשיב את ידו כמקום ד' על ד'.³¹

²⁴ בבלי ב' ע"ב: רשויות תנן.

²⁵ תוספתא שבת פ"א ה"א

²⁶ סוגיה ב"ז ב' – י"ח ב'.

²⁷ חלק מן ההלכות הקדומות של איסורים החלים על הכלים שרדו גם בהלכות מוקצה המתקנות, ולכן קיימים גם מושגים המתחייבים לגופו של חפץ: מוקצה מחמת גופו, מחמת חסרון כיוון וכדומה.

²⁸ ישנו דיון נרחב במקומות אחדים במסכת שבת בעניין היחס בין חלקיה של מלאכת הוצאה. האם יש לראות בהוצאה והכנסה שני אבות או שני היבטים של אב אחד. וכך דיון בשאלת המקורות ללימודן של שתי יחידות אלה. עיי' שבת מ"ט ע"ב, צ"ו ע"ב. ובראשונים שם.

²⁹ שאלת המקור לכך ש"בעיני עקירה והנחה" נידונה בהמשך הפרק וגם בפרק הזורק.

³⁰ שאלת שניים שעשאוה היא שאלה הנוגעת גם למלאכות אחרות.

³¹ סוגיית הגדרת המקום לענין הרשות תופסת מקום חשוב בדפים הראשונים של המסכת, בעקבות משנתנו.

ה. "ידו של אדם אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים" – האדם וידו הם מהות נבדלת מן הרשויות הריאליות.³²

מעלה זו של משנתנו, שהיא עוסקת באדם הפועל ולא בחפצים, איננה ייחודית לה בלבד, אלא היא חלק מייחודה של מלאכת הוצאה בכלל. ייחודה של מלאכת הוצאה, בהיותה "מלאכה גרועה" הוא, שלא נעשה בה שום שינוי בחפץ אלא רק פעולה של העברתו ממקומו. יתר עליה האיסור הקרוב לה, איסור תחומין, שבו אין חפצים כלל, אלא האדם עצמו הוא שמהלך מחוץ לתחום שבת. העמדתה של משנה זו כמייצגת את ייחודה של מלאכת הוצאה, משמשת גם פתיחה ראויה למסכת שבת, באשר היא מדגישה היבט שחשוב להדגישו כבר בראש המסכת: מקומו המרכזי של האדם הפועל, באיסורי שבת. מכיון שכך, המשנה הזאת ראויה גם להוות פתיחה לפרקים הבאים אחריה, כי היא ממקדת את המבט באדם, ולכן מזמינה להתבונן באדם המתכוון ומכין את עצמו וביתו לקראת שבת, ולא ברשימה של המלאכות האסורות לו.

1. שכיחותה של מלאכת הוצאה

התירוץ השני בתוספות הוא תירוץ הראשון של רבנו תם:

ורבנו תם מפרש דדבר ההוה רגיל הש"ס לשנות תחילה. וכן במסכת בבא קמא, 'השור והבור המבעה וההבער', ולא נקט כסדר הפרשה. וכן מפרש רב האי גבי 'ארבעה צריכין להודות', בפרק הרואה, דלא נקט הש"ס כסדר הפסוק.

שתי הדוגמאות של רבנו תם מדגימות סידור רשימה על פי סדר שכיחותם של הפרטים ולא על פי סדר הופעתם במקרא. בבבא קמא, מדובר ברשימת אבות נזיקין, שסידורה במשנה שונה מסדר הופעתם של האבות בתורה. שינוי הסדר מוסבר על ידי התוספות בבבא קמא בכך שהמשנה נקטה סדר השכיחות.³³ בדוגמה השניה מדובר ברשימת 'ארבעה חייבים להודות', בברכת 'הגומל לחייבים טובות' שבמסכת ברכות, הרשימה שם שונה מסדר הופעתם בפרק בתהלים עליו היא מסתמכת. שתי הדוגמאות הללו אינן מתאימות בדיוק לבעיה של סדר משנתנו שאנו עוסקים בה, שהרי בשני המקרים הללו מדובר ברשימות קצרות שבהן שינוי בש"ס מן הסדר של המקרא. ואילו כאן מדובר על העמדת משנה מחוץ למקומה והקשרה בראש המסכת. לכך לא מצא רבנו תם דוגמה דומה.³⁴

שכיחותה של המלאכה, גם היא אינה סיבה מספיקה כדי להסביר מדוע ראוי להקדימה. השכיחות של המלאכה אינה מורה על חשיבותה, וספק אם הענין בה נובע מכך שהיא שכיחה הרבה יותר ממלאכות אחרות כגון הבערה ובישול. כמו כן, כבר הדגשנו לעיל, שלא די בדברי רבנו תם כדי להסביר מדוע נבחרה רק משנה אחת להופיע בראש המסכת. אם אכן חשיבותה של המלאכה במסכת גדולה עד כדי כך, היה מן הראוי להקדיש לה פרקים שלמים בהתחלה, ולא להסתפק בניציגות בודדת של הלכה אחת, העומדת מנותקת משאר הקבצים במשנה העוסקים במלאכת הוצאה.

לביסוס תירוץ של רבנו תם, אפשר להעזר בדברי הרמב"ם בפירוש המשניות, שהציע רעיון דומה בסגנון שונה במקצת:

ומה שחייבו להתחיל בדין ההוצאה מרשות לרשות ואם (=אף על פי ש) היא מנויה בסוף אבות מלאכות (=כסוף רשימת הל"ט שבפרק ז' משנה ב'), רוצה לומר "המוציא מרשות לרשות", לפי שזאת המלאכה היא נמצאת תדיר ובה יכשלו בני אדם על הרוב לפי שאינם צריכין בה לכלום.

³² חשוב להעיר גם על מה שלא נזכר כלל במשנתנו: ענין ה"מלאכת מחשבת" שהוא נושא מאד מרכזי במלאכות שבת, והוא הנושא שבו בחר הרמב"ם לפתוח את הלכות שבת. שאלת הכוונה והמודעות של האדם העושה. נושא זה פזור במשניות המסכת במקום שונים ולא גובש לכלל מערכת סדורה של הלכות במשנה. ענין זה עוד יוסבר להלן בפרוט רב. בכל אופן, העברת מרכז הכובד מה"חפצא" ל"גברא" היא בודאי ענין הקודם מבחינה עקרונית לדין בטיב אחריותו של הגברא למעשיו. תחילה יש למקד את איסורי שבת סביב האדם העושה, ואחר כך יש מקום לדון בטיב עשייתו.

³³ זה אינו ההסבר היחיד לשינוי הסדר. באופן פשוט, סידור האבות במשנה נובע מהמבנה הלוגי של "לא הרי זה כהרי זה" שבו מוצגים האבות במשנה לפי קירבת הדמיון והשוני ביניהם. ההוכחה של תוספות איננה מהסידור של משנת בבא קמא, אלא מההסבר שלהם עצמם לסדר זה.

³⁴ אמנם נכון, שהסדר "שור בור מבעה והבער" איננו רק סדר הרשימה בראש מסכת בבא קמא, אלא הוא גם מפתח לסדר הפרקים של המסכת. אבל ההתאמה אינה מלאה. ראשית, נחלקו אמוראים אם "מבעה" הוא שור או אדם. גם למ"ד ש"מבעה" הוא שור, עדיין אין הקבלה מלאה בין סדר המשנה הראשונה לסדר הפרקים. פרק "כיצד הרגל" עוסק בנוזקי שן ורגל, שהם "שור". פרק המניח עוסק בנוזקי בור. פרקי "שור שנגח" עוסקים שוב ב"שור", שהוא קרן. ופרק הכונס עוסק גם בנוזקי אש, היא "הבער".

וטעם שני ללמדנו שהיא מלאכה, אעפ"י שהנראה ממנה אינה מלאכה. על כן הקדימה להזהיר עליה לפי שהיא מדרשא אתיא כמו שיתבאר.
רמב"ם פירוש המשנה שבת א א

מדברי הרמב"ם עולה, שגם ההסבר המבוסס על שכיחותה של המלאכה, מחייב שימוש בנתון שהמלאכה היא "מלאכה גרועה", כי תדירותה של המלאכה מצטרפת לכך ש"כשלו בה בני אדם על הרוב, לפי שאינם צריכים בה לכלום". ואילו תירוץ השני של הרמב"ם מבוסס כולו על היותה מלאכה גרועה, דהיינו, שאין לה מקור ברור בתורה. הפירוש השני הוא השלמה של הפירוש הראשון, בהדגישו ש"מדרשה אתיא".³⁵ אפשר לומר שגם הרמב"ם הרכיב שני פירושים על המונח "מלאכה גרועה", האחד: שהיא מלאכה שקל מאד לעבור עליה, מכיון שאין בה עשייה של ממש. והשני, שהיא איננה נראית כמלאכה כלל, ואלמלא נלמדה מדרשה מיוחדת לא היינו יודעים לאסרה.

נרחיב מעט בביאור הדברים, בעקבות רבנו תם והרמב"ם: כפי שתואר בתחילת השעור, מלאכת הוצאה תופסת חלק גדול מאד מהלכות שבת במשנה ובתלמודים. במסכת שבת עשרים וארבעה פרקי משנה, ובעירובין עשרה. מהם, כל עשרת פרקי עירובין נוגעים למלאכת הוצאה. ומתוך פרקי שבת עוד כשמונה פרקים: פרק במה בהמה ובמה אשה, עוסקים בלבוש ובציוד המותרים והאסורים בהוצאה בשבת. המשנה השלישית של פרק כלל גדול ובעקבותיה ארבעה פרקים, עוסקים בשיעורי הוצאה והלכותיה בפירוט רב. יש מקום למנות גם את הפרקים העוסקים באיסורי טלטול בתוך רשות היחיד או החצר המעורבת. שכן יש להם זיקה משמעותית למלאכת הוצאה, כפי שיבואר בהמשך. בכלל זה: פרק ט"ז, "כל כתבי", העוסק בהצלה מן הדליקה, ויש בו משקל מיוחד לבעיות של הוצאה וטלטול. ופרק י"ז, י"ח וכו"א, העוסקים במפורט באיסור טלטול.

הרי, שבלא למנות משניות בודדות בפרקים אחרים, מינו שמונה עשר פרקים מתוך שלשים וארבעה, העוסקים במלאכת הוצאה ונגזרותיה.

הסקירה המספרית הזאת, מסייעת להבין, שעצם הצבת הלכה מהלכות הוצאה בראש מסכת שבת, מחוץ להקשרה, כבר מרמזת על מעמדה המיוחד של ההוצאה מרשות לרשות ותולדותיה, בין מלאכות שבת. שהרי, לא זו בלבד שמלאכה זו היא "דבר הווה ורגיל", אלא שהיא מלאכה מאד מאד מרכזית במסכת.³⁶ זו אינה תופעה מקרית, כמותית בלבד, אלא שהכמות הזאת מצביעה על משמעות מהותית, איכותה של המלאכה ומשקלה החשוב.

כך פירש ר"מ המאירי, בהסבירו את סדר המסכת בתלמוד:

החלק הראשון, הוא רוב עניני המסכתא, והתחיל בראש המסכתא בזה החלק, והקדים הוצאה לשאר המלאכות, מצד **שרוב עניני שבת תלויים בה**. מחמת שהיא כוללת הוצאה וזריקה והושטה והעברה ארבע אמות ברשות הרבים, וכן כוללת ידיעת הרשויות: איזהו רשות הרבים ואיזהו רשות היחיד או כרמלית או מקום פטור, וכן כל דיני טלטול כמו שיתבאר בסמוך. ולא באו בביאורה הפרקים על הסדר, אלא שהתחיל בה להיותה עיקר המלאכות והיותר ארוכת הדברים שבכלם, והפסיק בה בקצת פרקים עד שחזר לביאור עניניה. ויתבאר ענין זה החלק קצתו בפרק זה ורחבו בפרק במה בהמה ובמה אשה ובפרק כלל גדול והמוציא ובפרק ר' עקיבא והמצניע והזורק, כולם יבאו בביאור זה החלק. שהזריקה בכלל הוצאה היא, כמו שביארנו. ואף בשאר הפרקים דברים מפוזרים ממנו. שכל מה שאמרוהו בטלטול עצים ואבנים ומוקצה וכיוצא בהם, כולם ענינים נתלים בהוצאה. וכמו שאמרו באחרון של ביצה: "אטו טלטול לאו משום הוצאה הוא?" ולא עוד, אלא שלא נשלמו ביאוריה בזאת המסכתא רק בהצטרף עמה מסכת עירובין, שהיא כולה באה לתקון עניני הוצאה וגדריה. וכן שיתבאר שם הרבה פרטים בידיעות הרשויות שלא יתבארו כאן, כגון דיר וסרה וגינה וקרפף, והרבה כיוצא באלו, כמו שיתבאר בע"ה. בית הבחירה לר"מ המאירי שבת דף ב ע"א

נסכם את העולה מדברי הראשונים עד כה: שכיחותה של מלאכת הוצאה וריבוי העיסוק בה במסכת נובעים מכמה היבטים:

³⁵ בכך הוא רומז ש"הך דאתיא מדרשא חביבה ליה", מהוה סיבה להקדמה. כמבואר ביבמות ב' ע"ב, ועוד מקומות שנשמנו שם במסורת הש"ס.

³⁶ יש מקום להוסיף כאן את הערתו של הר"י הוטנר, שמעמדה המיוחד של מלאכת הוצאה נובע מכך שהיא אסורה רק בשבת ולא ביום טוב. לכן היא, בניגוד לכל ל"ח המלאכות האחרות, מיוחדת לשבת בלבד, ועל כן, מרכזיותה במסכת. הר"י הוטנר הוסיף בביאור הדברים על דרך האגדה: מלאכת הוצאה היא ייחודית לשבת, כי יש בה ביטוי לפן הייחודי של השבת, מבחינת הגבלת המקום: הגבלת התחומין והתנועה של האדם בשבת. כפי שיוסבר בפרוט להלן.

- א. זו מלאכה מצויה ושכיחה ביותר.
- ב. זו מלאכה שקל מאד לעבור עליה, באשר אין היא מצריכה תנאים וכלים מיוחדים.
- ג. היא אינה נתפסת כמלאכה, גם מפני שאין בה עשייה ממשית, וגם מפני שמקורותיה בתורה אינם ברורים כשאר המלאכות ונלמדה מדרשה. לכן יש צורך לחזק ולהדגיש את האיסור שבה.
- ד. מאותה סיבה – יש להרחיב ולהרבות בביאור פרטיה וגדריה.
- ה. יש בה היבטים שונים, תחומים שונים של דיון ורמות שונות של איסור, ולכן יש מקום לפזר את הלכותיה לפי הנושאים השונים בהקשרים שונים.³⁷
- אף על פי שהעיסוק במלאכת הוצאה יתפרש על פני פרקים רבים במסכת, ואולי דווקא משום כך, ראה העורך צורך להדגיש העורך את קיומה של מלאכה זו, את חובת הזהירות בה, ואת החובה להכיר היטב את גדריה ופרטיה. כל זה נעשה על ידי הצבת משנה ייצוגית, בפתיחת המסכת.
- לפי ההסבר הזה יתכן שמצאנו טעם גם מדוע נבחרה משנתנו לשמש כמשנה הפותחת מתוך כל הלכות הוצאה: יש בה תיאור של פעילות שכיחה ויומיומית ביותר, שאינה נראית כלל כמלאכה, הושטת חפץ מן הבית לאדם העומד בחוץ, או הכנסתו פנימה. ראויה היא משנה זו לשמש כתזכורת, התראה והקדמה, לחשיבות העיסוק בענייני הוצאה במסגרת לימוד הלכות שבת.

ז. הוצאה - "מלאכה גרועה"

כדי לקיים את תירוצו הראשון של רבנו תם, נזקקנו לדברי הרמב"ם שמציינים גם את חולשתה של מלאכת הוצאה. אבל בתוספות עצמם, הנימוק של "מלאכה גרועה", מובא כתירוץ נפרד להסבר הקדמת משנתנו, ולכן נדון בו גם בפני עצמו.³⁸ כאמור, יתכן, שגם רבנו תם ראה בשני התירוץ תירוץ משלימים. כפי שהסברנו לעיל.

מה עושה את מלאכת הוצאה למלאכה גרועה, וכיצד בא הדבר לידי ביטוי? הר"י דן בכך בפירוט בעקבות השאלה מדוע היה צריך לפרוט במשנתנו גם הוצאה וגם הכנסה, של בעל הבית ושל העני, ואלו דבריו:

תימה לר"י אמאי צריך למתני תרתי, דעני ודבעל הבית? וכן בריש שבועות דמפרש בגמרא (דף ג. ושם) שתיים, דעני ודבעל הבית מה שייך לקרותו שתיים? מה לי עני מה לי עשיר?
ונראה לר"י דאיצטריך לאשמעינן משום דהוצאה מלאכה גרועה היא.
דמה לי מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, מה לי מוציא מרשות היחיד לרשות היחיד, ולא הוה גמרינן הוצאה דעני מבעל הבית ולא בעל הבית מעני. ותדע, מדאיצטריך תרי קראי בהוצאה, כדנפקא לן בריש הזורק (לקמן דף צו: ושם) מ'ויכלא העם מהביא, ובסוף פרק קמא דעירובין (דף יז:): נפקא לן מקרא אחרינא דדרשינן 'אל יצא איש ממקומו - אל יוציא'. והתם פירשתי. והיינו, משום דמלאכה גרועה היא איצטריך תרווייהו, חד לעני וחד לעשיר.
וכן, בכל תולדות דאבות מלאכות לא חיישינן שיהא במשכן אלא אבות בלבד, ובתולדות דהוצאה בעינן שיהא במשכן. דתנן בהזורק: (דף צו.) 'שתי גזוזטראות זו כנגד זו, המושיט והזורק מזו לזו פטור, היו שתיהן בדיוטא אחת הזורק פטור והמושיט חייב, שכך היתה עבודת לויים'. ובריש הזורק (שם): נמי בעי: 'הזורק ד' אמות ברשות הרבים מנלן?' ודחיק לאשכחינהו במשכן, עד דמסיק 'כל ד' אמות ברשות הרבים הלכתא גמירי לה. וכל אלו תולדה דהוצאה נינהו ולא אבות, שאין אבות אלא ארבעים חסר אחת. וגבי הכנסה נמי אמרינן בפרק במה טומנין: (לקמן מט:) 'הם העלו קרשים מקרקע לעגלה אף אתם אל תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד'.
תוספות ד"ה פשט, דף ב עמוד א

נבחן את ההחולשות שמנה הר"י במלאכת הוצאה אחת לאחת, גם בעזרת ניסוחם של הדברים בתוספות הרא"ש:

א. אופיה של המלאכה:

³⁷ לפרט זה יש לצרף את דברינו לעיל, שהמסכת לא סודרה על פי מלאכות ונושאים, אלא על פי סדרי החיים, ולכן נושאים שונים של מלאכת הוצאה מופיעים בהקשרים של פעילויות שונות. פרק במה בהמה ובמה אשה מופיעים בין פרקי ההכנות לשבת. פרק המצניע בפרקי השעורים, פרק הזורק בין פרקי גדר המלאכות, דיני טלטול מופיעים במסגרת פרק כל כתבי הדין בהצלה וגדרי מוקצה בין היתר, בפרק כל הכלים. וכו'.

³⁸ תוספות מסכת שבת דף ב עמוד א: ד"ה פשט בעה"ב את ידו. ותוס' רא"ש ד"ה יציאות.

מלאכת הוצאה שונה מכל מלאכה אחרת מכיון שהפעולה הנעשית בה אינה מחוללת דבר של ממשות. כלשון הרמב"ם: "אינה צריכה לכלום". הזזת החפץ ממקום למקום איננה אסורה בשבת, ולכן מה שיוצר את המלאכה הוא הרשות שבה מתבצעת ההעברה. מתבקשת, אם כן, הגדרה מפורטת של הרשויות האסורות בהוצאה ואופן ההוצאה האסור לגבי כל רשות.

כתוצאה מכך, מסביר ר"י בתוספות, היה גם צורך לפרט במשנתנו את ההלכות של הוצאה והכנסה בנפרד – לבעל הבית ולעני.³⁹ נראה, שלדעת ר"י, ההוצאה אינה דומה אפילו להכנסה, ויש הבדל בין אם אדם מוציא מהרשות שבה הוא נמצא לבין אם הוא מכניס אליה, ולכן יכול היה להיות מצב, שהוצאה תהיה אסורה והכנסה מותרת או להפך.⁴⁰

אין הבדל ניכר במלאכת הוצאה בין מלאכה שאסורה לגמרי לבין מותרת לגמרי. אילמלא הלימוד המדוקדק של הפרטים מן המקורות שבתורה ובמשכן, לא ניתן היה לאפיין את המלאכה על פי דרך עשייתה הטבעית, כדרך שמקובל במלאכות אחרות.

עוד מוסיף על כך הרא"ש בתוספותיו, שעצם האיסור שבמלאכה זו כלל לא מובן:

הוצאה מלאכה גרועה היא שאלו היה נושא חפץ גדול כל היום ברשות היחיד לא מחייב, ואילו הוציא כגרוגרת מרשות היחיד לרשות הרבים מחייב.⁴¹

ב. ביסוסה מן המקורות שונה משאר המלאכות:

היא מצריכה מקור מיוחד בתורה, ולא די באיסור הכללי של המלאכות שהיו במשכן. כלשונו של הרא"ש בתוספותיו:

לשאר אבות מלאכות לא מצריכין קרא, אלא כל שהיתה במשכן מלאכה אסורה בשבת, ולהוצאה מצריכין קרא לקמן בפרק הזורק.⁴²

הרא"ש בתוספותיו מצביע על חולשתה של מלאכת הוצאה מכך שבכלל נצרכו לפסוק מיוחד על מנת לאסרה. בשונה משאר המלאכות שדי בהן באיסור הכולל של מלאכה בשבת, ובקישורן למלאכות המשכן. בתוספות ד"ל, החולשה מודגשת בכך שיש גם כפילות במקורות, לא פסוק אחד, אלא שנים: "ויכלא העם מהביא" שבפרשת המשכן, ו"אל יצא איש ממקומו" שבפרשת המן.⁴³ האחד משמש ללימוד מלאכת העני והאחר, מלאכת ה"עשיר".⁴⁴

³⁹ הרמב"ם בפירושו המשניות מציע להסביר שנקטו לשון עני ועשיר לשם הקיצור, כדי שלא להאריך ולומר: האדם העומד בחוץ והאדם העומד בפנים. אלא שהשאלה איננה רק על הבחירה בעני ועשיר, אלא בכלל, מה הצורך בפירוש כל המצבים? תשובת הרמב"ם מועילה להסביר את השימוש בדוגמה של עני ועשיר, אחרי שנבין מדוע יש צורך בפירוט המצבים השונים. אזכיר כאן רעיון יפה ששמעתי מר' אברהם וולפיש, על דרך האגדה שבמשנה: לדעתו, יש במשנה גם מישור של התייחסות מוסרית. השימוש בדוגמה של בעל הבית והעני מרמז לחובת הצדקה, לפער בין האיש הספון בביתו הנוח לעני הפושט את ידו, ואולי גם רומז שבשבת אין מן הראוי להושיט לעני את סעודתו לחוץ, אלא יש להזמין להשתתף בסעודת השבת עם בני הבית.

⁴⁰ יש לשים לב למורכבות של הבעיה: השאלה קשה מצד צדדים, שהרי בעצם, אין אלא אב מלאכה אחד בהוצאה, וכמו בשאר המלאכות, אין שום חלוקה לאבות משניים. יתר על כן, קיימות מלאכות שבהן סופרים יותר מאב אחד, למרות הדמיון התכני ביניהן, כדוגמה המובהקת של זורה בורר ומרקד, שכולם הפרדת אוכל מפסולת. והנה, בהוצאה לא מנו בנפרד הוצאה והכנסה, ולא הבחינו בין העברת ד"א ברשות הרבים לבין העברה מרשות לרשות. למרות שכפי שייאמר מייד, יש מקורות נפרדים ללימוד כל אחד מן המרכיבים הללו. והנה, משנתנו, בשינוי מובהק ממשנת כלל גדול, אכן מונה מערכת שלמה של "יציאות השבת", מהן לחיוב ומהן לפטור, שנראות מיותרות לגמרי. אלא שהיא איננה מחשיבה אותם כאבות דווקא!

אגב, יש לציין ששאלה זו, איננה קשה על משנת שבועות, כיון ששם יתכן להסביר שמדובר על רשויות. אבל על המשנה המפורטת מאד בראש מסכת שבת, נצרכים התוספות לטעון שאכן כל אחד מהפרטים שבה לא יכול היה להלמד מהאחר בשל חוסר הבהירות העצמית של מלאכת הוצאה.

⁴¹ תוספות רא"ש ד"ה יציאות השבת.

⁴² תוס' רא"ש שם. הרמב"ם דוקא הדגיש היבט אחר: ש"אתיא מדרשא". אבל הכוונה כנראה לאותו דבר: צריך דרשה מיוחדת לחייב מלאכת הוצאה ואין דינה כשאר המלאכות שלא הצריכו מקור מיוחד. מהיכן למדו את שאר המלאכות? עוד נעסוק בכך בפרוט בהמשך השעור הזה ובשעורים שיבואו בפרק שביעי.

⁴³ השאלה אם "אל יצא איש ממקומו" מלמד גם על הוצאה או רק על תחומין שנויה במחלוקת הראשונים ונידונה על ידי התוספות במקומה. עירובין י"ז ב'?

⁴⁴ עני ועשיר: לשון המשנה: עני ובעל הבית. תוספות מחליף זאת בעני ועשיר, שהם אכן זוג ניגודי. לא ברור מה היחס בין שני המקורות, איזה מהם מלמד על בעה"ב ואיזה על העני, או איזה מתייחס לחוץ ואיזה לפנים. נראה, שהבאת התרומות נחשבת בעיני תוספות למקור ל"עני", דהיינו, לאדם הנמצא בחוץ ומכניס, ואילו "אל יצא" היא הוראה ל"בעל הבית".

נמצא, שלדבריו יש במלאכת הוצאה שתי תת-מלאכות, האחת היא המלאכה של האדם העומד בחוץ, והשנייה של האדם העומד בפנים. לאדם העומד בחוץ יש איסור הוצאה שונה במקצת מלאדם העומד בפנים. העני פועל בחוץ – ברשות הרבים, בעה"ב פועל בפנים – ברשות היחיד, כל אחד מהם משקף סוג אחר של האיסור. אולם אין להחליף זאת עם הכפילות: "הוצאה" – "הכנסה", שהרי במשנתנו,

ג. דרך הסקת תולדות מן האב שונה משאר מלאכות:

אי אפשר לגזור את התולדות מן האב באופן פשוט, ויש צורך ללימוד פרטני של כל תולדה על פי מה שהיה במשכן:

כל תולדות של אבות מלאכות לא בעינן שיהיו במשכן, אלא כל הדומה לאב הוי תולדה דידה. וכל תולדות של הוצאה כגון זורק ומושיט ומעביר והכנסה כולהו מצריכינן להו לקמן למצוא שהיו במשכן.⁴⁵

עוד מוסיפים בתוספות, ומפרטים את המורכבות והריבוי של המקורות למלאכת הוצאה: ראשית, כשאר המלאכות גם היא נחשבת גם בין המלאכות שהיו במשכן, אך מעבר לעצם היות האב במשכן, נצרכו גם לפרט את חלקי תולדותיה שהיו במשכן, וללמד מעבודת הלויים. שנית, כפי שהוזכר לעיל, היא זוקקת לימוד נפרד מפסוקים אחרים, אחד לעני אחד לבעל הבית. כל זה נוגע רק לגבי מעשי ההוצאה וההכנסה מרשות לרשות. על זה נוסף החיפוש אחרי מקור איסור טלטול ד' אמות ברשות הרבים, המסתיים בפרק הזורק בלא תוצאה – לא במשכן ולא בפסוק, ונזקק ל"הלכתא גמירי לה". בנוסף לכל אלה מופיע גם שיקול של סברה: "מה לי עיולי מה לי אפוקי", שנראה מיותר לנוכח כל המקורות האחרים.⁴⁶

ד. היא אינה נחשבת מלאכה ביום טוב:

מלאכת הוצאה אינה אסורה ביום טוב, אף על פי שביום טוב נאסרה "מלאכה" ואפשר לומר, שהסיבה לכך היא שאין היא מוגדרת ממש כ"מלאכה".⁴⁷

ועוד אמרין בפרקא קמא דיום טוב ערוב והוצאה לשבת אין ערוב והוצאה ליום טוב, והיינו טעמא משום דאינה חשובה מלאכה, וביום טוב כתיב 'לא תעשה מלאכה'.⁴⁸

אין ספק, אם כן, שמלאכת הוצאה היא "מלאכה גרועה" ויוצאת דופן בגרועותה מכל שאר המלאכות. עדיין אין בכך כדי להסביר מדוע היה צורך להציב משנה אחת מתוך מלאכות הוצאה בראש המסכת, אולם בהצטרף לנימוקים האחרים שהועלו לעיל, טעם זה מהווה השלמה על דרך הניגוד, דווקא המלאכה ה"גרועה" היא המלאכה ה"חשובה" והשכיחה ביותר והזוקקת הבלטה יותר מן האחרות.

ח.מעמדה הנבדל של מלאכת הוצאה

הדין בשאלה ה"ספרותית" של סדר המשנה הוליד הבחנות משמעותיות ביותר לגבי אופיה המיוחד של מלאכת הוצאה. שלשת המאפיינים שמנו בעלי התוספות הם: חביבות, שכיחות וגרועות. לכאורה, יש סתירה בין צדדי המעלה לבין צדדי החסרון, אולם מסתבר, שאלו הם שני צדדים של מטבע אחד.⁴⁹ החולשה של מלאכת הוצאה היא בכך שאין נוצר בה דבר, אלא היא איסור על פעולה בלבד. מתרחשת פעולה עם חפץ, אבל בחפץ עצמו לא נעשה כל שינוי ממשי, מלבד העברת המקום, ומסתבר שעיקרו של האיסור מתמקד בפעולה של האדם. לפיכך, מלאכה זו היא "גרועה" ביחס לשאר המלאכות, שבהן הגדרת המלאכה העיקרית היא על פי תוצר ממשי – התיקון שנעשה בחפץ. מכך נובע הצורך להגדיר בפרטות את כל הפרטים של העשייה במלאכת הוצאה, מיקומו של האדם הפועל, אופן פעולתו ועוד ועוד – כמרכיב בסיסי בהגדרת ה"מלאכה". לכן תופסת מלאכת הוצאה מקום רחב במסכת שבת בכלל, ובפרט, הקדימו את המשנה הראשונה כדי להורות על ייחודה זה של המלאכה לפרטיה.

העני גם מכניס וגם מוציא, וכן בעל הבית. הרי שתוספות מבחיין בין שני סוגי כפילויות: הוצאה לעומת הכנסה, ועני לעומת בעל הבית, שאכן שתייהן נמצאות במשנה.

⁴⁵ תוס' רא"ש שם.

⁴⁶ תוספות, כדרכם, משלבים את כל המקורות יחד, ומציעים הסבר משותף, שיצדיק את כולם. מובן, שאפשר לפרש שיש כאן סוגיות חלוקות ושונות זו מזו, בהתאם לדעות שיוסברו לקמן, אודות המקורות השונים ללימוד המלאכות.

⁴⁷ אמנם, יש מקום לומר שהוצאה היתה צריכה להיות אסורה והותרה רק "מתוך שהותרה לצורך", וכמותה מלאכת הבערה. אלא שניתן לבסס דברי התוספות שהיתה הוצאה איננו "מתוך" שהותרה לצורך בלבד. והדברים נתבארו בשעורנו במסכת ביצה.

⁴⁸ תוס' רא"ש, ד"ה יציאות

⁴⁹ מתבקש לשים לב לכך שכמו בתחומים אחרים, בתורה ובמצוות, גם כאן, החולשה היא מקור כח. הר סיני הנמוך מכל ההרים נבחר לתת עליו את התורה. עם ישראל נבחר מכל העמים, לא בזכות גדלו וריבוי. דווקא המלאכה האחרונה ברשימה, מחייבת את הדין המקיף ביותר בהלכה, את ריבוי המקורות וגיוונם, גם בתורה שבכתב, גם בהלכה למשה מסיני וגם בסברה.

הצד השני של המטבע הוא שדווקא תכונות אלה עושות את המלאכה הזאת ל"שכיחה" ו"חביבה". שכיחה – גם מפני קלות עשייתה והאפשרות לעשותה בהיסח הדעת וחוסר תשומת לב. גם מפני שטלטול חפצים הם דבר שאדם עושה בכל עת, ואינו מצריך מחשבה מיוחדת. "חביבה" – מפני שהיא מצריכה מערכת לימודים ומקורות מפורטת ומיוחדת רק לה, וגם מפני שהיא מביאה באופן מלא לידי ביטוי את תפקידו של האדם הפועל במלאכות שבת. בעוד שבשאר מלאכות אנו עשויים יותר להתמקד ב"חפצא", דהיינו, בשינוי שחל בחפץ על ידי המלאכה, הרי שמלאכת הוצאה מחייבת אותנו לדון ב"גברא", האדם הפועל. ומכיון שהיסוד של האדם הפועל הוא יסוד מרכזי בכלל מלאכות שבת, משמשת מלאכת הוצאה דגם "חביב" לחדש באמצעותו את ההלכות האופייניות לפעולות האדם בשבת.

ט. מקורה של מלאכת הוצאה בתורה

בעלי התוספות לימדונו, שאחד הסימנים ליחודה של מלאכת הוצאה הוא ריבוי המקורות שלה: גם בתורה וגם אצל התנאים והאמוראים, הלומדים את פרטי המלאכה מפסוקים, מתאור עבודת המשכן, ומסברות. מגוון המקורות של המלאכה משרטטים לא רק את פרטי הלכותיה, אלא גם את אופיה הכללי ויסודותיה הרעיוניים. נפנה אם כן, לבחון את הופעתה של מלאכת הוצאה בתורה ובדברי קבלה.

התורה אסרה, כמה וכמה פעמים, לעשות כל מלאכה בשבת. עם זאת, מלבד מלאכות בודדות, אין בתורה שום פירוט מהן המלאכות האסורות. כיצד מגדירים אם כן, מה מותר ומה אסור בשבת? בפרק השביעי נעסוק בהרחבה במנין המלאכות, בגדריהן, ובדרך הלימוד והבירור של כל מלאכה. בשלב זה, נסתפק בתיאור כולל שיהווה הקדמה בלבד לדיון במקורותיה של מלאכת הוצאה.

הוסבר בפרק המבוא שכל המלאכות נשענות על שני יסודות, שלפעמים הם משלימים ולפעמים חולקים.⁵⁰ היסוד האחד הוא מלאכות המשכן, והיסוד השני הוא דרך העשייה הרגילה של מלאכות בעולם היום יום. מקורו של היסוד הראשון הוא בתפיסת השבת כהזדהות סמלית עם שבת הבורא מבריאתו בימי בראשית: "זכר למעשה בראשית", ומקורו של היסוד השני הוא בתפיסת השבת כביטוי לשחרור משעבוד לאדם ולקשיי חיי היומיום, "זכר ליציאת מצרים".

בין כך ובין כך, כדי ללמוד איסור מלאכה מן המשכן או מן המציאות של ימי החולין, חייבים לצאת מתוך הגדרה כלשהי של מלאכה, שאם לא כן, כל פעולה שנעשתה בעת בנין המשכן, וכן כל פעולה שנעשתה בימי החול תהיה אסורה. לפיכך, ברור שהאיסור הנלמד מן המשכן חל רק על פעולות שיצרן משהו בבנין המשכן, והאיסור הנלמד מימות החול, חייב גם הוא להתייחס להנחה מוקדמת בדבר מהותה של מלאכה. שאם לא כן, גם הליכה, הנפת ידיים, אכילה ושתייה וכל דבר אחר היו יכולים להאסר.

מקובל לומר, שהגדרת מלאכה מבוססת בעיקר על כך שנעשה תיקון כלשהו בעולם החמרים והחפצים, ואין היא מוגדרת על פי טרחתו של האדם. אמנם, אופן פעולת האדם חשוב ליצירת החיוב, וכאשר המלאכה נעשית "שלא כדרכה" או בחסרון כוונה, אין היא נחשבת לפעמים למלאכה כלל. אך בכל זאת, זהו תנאי משני בהגדרת המלאכה, והיסוד הראשוני הוא עצם הפעולה בעולם, כך הדבר בכל מלאכה ומלאכה מחורש וקוצר ועד מבעיר ומכבה.⁵¹

הבעייתיות של מלאכת הוצאה היא בכך, שאין בה תיקון של חפץ כלל, אלא רק שינוי מקומו. הוצאה, אם כן, איננה "מלאכה", אלא "פעולה", ולפיכך, אי אפשר לגזור אותה באופן פשוט, לא מן המשכן ולא ממעשי האדם בימות החולין.

כדי להבהיר עוד, מדוע קשה מאד הלימוד של מלאכת הוצאה מן המשכן, מעבר לאמור כבר בתוספות שנדונו לעיל, יש לשים לב לכך שכל המלאכות שנלמדו מן המשכן, לפחות לדעת הבבלי, הן מלאכות שהיו שייכות להקמתו הראשונית של המשכן, ולא לתחזוקתו המתמדת.⁵² כאשר באים לברר במשנה ובגמרא את פרטי דיני הוצאה מן המשכן, לומדים אותה – בין היתר – ממשא הלויים: העגלות, הושטה וזריקה, מעבר ביניהן וכדומה. כל זה, שייך למסע המחנות, לא לקיום המשכן ולא להקמתו.

⁵⁰ לעיל שיעור הפתיחה

⁵¹ איסורים המוטלים על עשייה של האדם במקום שלא נעשית מלאכה בחפץ, כלולים באיסור "שבות".

⁵² מבואר באגלי טל, בפרק הפתיחה.

המקור היחיד שמוזכרת בו הוצאה בהקמת המשכן, הוא הפסוק "ויכלא העם מהביא"⁵³, שיכול להתפרש כך, שההבאה עצמה, היא אחת מן המלאכות של הקמת המשכן. אמנם, גם הלימוד הזה איננו פשוט ובגמרא הוא מתואר כהרכבה של מספר מקורות ושיקולים:

מכדי, זריקה תולדה דהוצאה היא, הוצאה גופה היכא כתיבא? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (שמות לו) 'ויצו משה ויעבירו קול במחנה'. משה היכן הוה יתיב? במחנה לוי, ומחנה לוייה רשות הרבים הוא, וקאמר להו לישראל: לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד דיידו לרשות הרבים. וממאי דבשבת קאי, דילמא בחול קאי, ומשום דשלימא לה מלאכה, כדכתיב (שמות לו) 'המלאכה היתה דים' וגו'. גמר 'העברה' 'העברה' מיום הכפורים: כתיב הכא 'ויעבירו קול במחנה' וכתיב התם (ויקרא כה) 'העברת שופר תרועה', מה להלן ביום אסור, אף כאן ביום אסור. אשכחן הוצאה, הכנסה מנלן? סברא היא, מכדי מרשות לרשות הוא, מה לי אפוקי ומה לי עיולי? מיהו, הוצאה - אב, הכנסה - תולדה.
בבלי שבת צו ב

רבי יוחנן מציע לימוד מורכב מפרשיות המשכן, שממנו עולה שיש להחשיב את ההבאה של התרומות כמלאכה אסורה.

השימוש בפסוק "ויכלא העם מהביא" כמקור לאיסור הוצאה שנוי במחלוקת אמוראים בפרק במה טומנין.⁵⁴ גם למי שסובר שיש בפסוק זה מקור לאיסור, עדיין קשה מאד להפיק את האיסור ישירות מן הפסוק ויש צורך בהרכבה של דרשת "העברה-העברה" מיום הכפורים כדי להוכיח שמדובר בשבת, ובסברה כדי ללמוד גם הכנסה. היכולת להסיק מכאן את מכלול הלכות הוצאה, נראית, לפחות בעיני התוספות, בלתי אפשרית בכלל.

לפיכך, טוענים התוספות, שיש צורך להציע מקור אחר למלאכת הוצאה. והם תולים אותה בפסוק "אל יצא איש ממקומו", שבפרשת המן. פשוטו של הפסוק עוסק ביציאת האדם, ולא בהוצאת חפצים, ולכן מתאים יותר לפרשו, כפי שרש"י מסביר על פי הגמרא בעירובין, כמקור לאיסור תחומין ולא לאיסור הוצאה. אבל, התוספות הכלילו גם את איסור הוצאה בפרשה זו.⁵⁵

וכך מתבארים הדברים בתוספות:

ובפרק קמא דהוריות (דף ד.) יש ספרים דגרסי בהדיא: 'הא הוצאה כתיב אל יצא איש ממקומו'.
ונראה לפרש: דבין ר' יונתן ובין רב אשי נפקא להו הוצאה מ'אל יצא' כדמשמע בכל מקום, והכי משמע פשטיה דקרא, שאל יצא בשבת עם כליו ללקוט את המן כדרך שעושין בחול.
... ואע"ג דהוצאה נפקא לן בריש הזורק (שבת דף צו): מ'ויכלא העם מהביא', איצטריך תרי קראי חד להוצאת עני וחד להוצאת בעל הבית ומשום דהוצאה מלאכה גרועה היא איצטריך תרי קראי כדפרישית בשבת (דף ב. ד"ה פשט).
תוספות ד"ה לאו שניתן, עירובין יז ב

לפי דברי התוספות, מקור הלימוד הזה הוא גם הסיבה לכך שהמשנה נקטה לשון "יציאות השבת" שמשמע ממנה שהאדם יוצא, ולא "הוצאות השבת" שמשמעה האדם מוציא:

'הוצאות' הוה ליה למתני, אלא נקט 'יציאות', לישנא דקרא: 'אל יצא איש ממקומו' (שמות טז) ודרשינן מינה (עירובין דף יז): הוצאה: אל יצא עם הכלי ללקט המן.
תור"ה יציאות, שבת ב א

עמדתם של התוספות, שמקורה של מלאכת הוצאה בתורה הוא בפרשת המן, משתרעת על פני אופק רחב בהרבה מהצורך למצוא תירוץ מקומי לקושיותיהם. ענין זה מתבאר יפה על פי הקדמתנו, בשעור הקודם, אודות תפקידי החשוב של פרשת המן כיסוד לענף שלם של תורת השבת.

י. חשיבותה וגריעותה של הוצאה בזמננו

הבהרת חשיבותה ושכיחותה של מלאכת הוצאה מחיבת להתייחס לשאלה נוספת, אקטואלית.

⁵³ שמות לו ו

⁵⁴ בבלי שבת מ"ט ב'.

⁵⁵ בבלי עירובין י"ז ב' ותוס' שם.

מלאכת הוצאה כמעט ונעלמה בדורות האחרונים ממערכת הלכות שבת. הנימוק ההלכתי הרשמי לכך הוא קבלת שיטת רש"י וסיעתו, שאחד התנאים בהגדרת רשות הרבים הוא קיומם של ששים רבוא עוברים ושבים ביום.⁵⁶ השיטה הזאת, בצירוף העדר רחובות מפולשים מקצה לקצה ברוב הערים המודרניות, ביטלה כמעט לחלוטין את קיומה של רשות הרבים ועשאתה לכרמלית, רשות שאיסורה הוא רק מדרבנן, וניתן להתירה על ידי עירוב. כל עיר שיש בה יישוב יהודי מבוסס, הופכת לרשות יחיד באמצעות "צורת הפתח" המקיפה את כל העיר, ובתוספת עירובי חצרות ושיתופי מבואות – הופכת העיר כולה למקום היתר.⁵⁷

קשה להסתפק בהסתמכות על הנימוק ההלכתי הזה. שכן, ההחלטה להכריע כדעת רש"י וסיעתו למרות קיומו של מחנה שלם המתנגד לה אינה פשוטה כל ועיקר. מדובר במחלוקת באיסור דאורייתא, ובדרך כלל, הנטיה היא להחמיר בדאורייתא. מה גם, שבהלכה זו הסברה הפשוטה והתיאורים העולים מן הגמרא נוטים לדעה המחמירה. במשנה ובתלמודים מדובר באופן פשוט על קיומן של רשויות הרבים ביישוב התנאים והאמוראים, וכי יעלה על הדעת שבאיזה מן היישובים היהודיים בתקופת המשנה והתלמוד, בארץ ישראל או בבבל, היתה אוכלוסיה קבועה של ששים רבוא בני אדם?

הסתירה הגלויה בין המרכזיות של נושא הוצאה בהלכות שבת שבמשנה ובתלמוד, לבין הדחקותה אל מחוץ למוקד ההלכתי והציבורי של השבת בימינו, מחייבת ביאור. מדובר בשינוי משמעותי של אורת השבת והיחס בין פנים וחוץ, בית ורחוב. מן המתואר במשנה ובגמרא עולה שבעיות של מלאכת הוצאה הטרידו באופן קבוע את החכמים ואת הציבור בשבת, בהיקף רחב מאד. מסתבר שהם לא סמכו על האפשרות להתיר את רחובות כפריהם ועריהם על ידי עירובין. לעומת זאת, בימינו מלאכת הוצאה כמעט ונעלמה מסדר היום השבתי בכל מקום שבו יש יישוב יהודי מסודר.

על כרחנו חייבים לומר, שבענין מלאכת הוצאה, המדיניות של פוסקים רבים בכל הדורות מאז ימי הראשונים, היתה מדיניות מקילה מן היסוד, לפחות בכל מה שנוגע לציבור הרחב. יתכן, ש"חביבותה" של מלאכת הוצאה נדחתה מפני "גרעותה". העובדה שהיא נתפסת כמלאכה פחותה משאר ל"ח האבות, העובדה שקל כל כך לעבור עליה, ושאינן בה עשייה של ממש, הצטרפו לכלל עמדה שראוי להקל במלאכה זו. הם שגרמו לפוסקים ולציבור לנטות להסתמך על השיטות המקילות, הפוטרות את הציבור מלהטריד בשבת במלאכה בעייתית זו.⁵⁸

ביאור אחר לשימוש הנרחב בתיקון עירובין והקלה בהלכות מלאכת הוצאה נבע מהסברנו אודות מקורותיה של מלאכת הוצאה.

הצווי על שמירת שבת קדם למעמד הר סיני. ושם, במקומו הראשון, נקבע יסוד מהותי ומרכזי בהבנת איסורי שבת ותפיסתה הכללית.⁵⁹ מצד אחד, לחומרה, נקבעה בה תפיסה רחבה בהרבה מן האיסורים הפרטניים של המלאכות, החובה ליצור בשבת אורה שונה לחלוטין מן האורה של ימי החולין. מתוך כך נגזרו איסורי היציאה מן התחום ואיסור הטלטול בתוך התחום, ברשות הרבים ובין הרשויות. ומכאן, המוקצה, איסורי השבות, "ממצוא חפצך ודבר דבר", וכל כיוצא באלו. מצד שני, לקולא, מתוארת בה שבת "חילונית", שמה שנדרש ממנה הוא להיות יום של פנאי ונופש, התעסקות בדברים של רוח וקדושה – אך לא דווקא על ידי איסורי מלאכות מפורטים. והנה, הרעיון ה"חילוני" הזה, כביכול, בא לידי ביטוי גם בהלכה עצמה, בקולות שהקלו באיסור טלטול והוצאה.

יתכן שזו היא הסיבה המהותית להקלות שהתפשטו בדורות האחרונים בגדרי רשות הרבים ובאפשרות ההוצאה והעברה מן הבית והחצר אל הרחוב וכיכר העיר.

⁵⁶ עי' לעיל, בשעור הפתיחה ולקמן בשעור השני.

⁵⁷ יתכן שאת מקומו של איסור הוצאה תפסו איסורי מוקצה, שהם סוג אחר של הגבלת טלטול חפצים, כפי שיוסבר להלן בשעור בפרק כל הכלים

⁵⁸ בהמשך ניתקל בסיבות נוספות שהוצעו להסביר את הנטיה להקל במלאכה זו. חלק מהן נובעות מעצם מהותה של המלאכה, וחלק מסיבות של "השתנות הטבעיים" – שינויים שחלו במעמדה של רשות הרבים והיחס בין הפנים והחוץ בסביבה העירונית שמימי הביניים ואילך.

⁵⁹ עצם המושג של קדושת השבת מופיע כבר בתחילת ספר בראשית, בתחילת הבריאה, אלא ששם לא נאמר שהדבר מחייב את עם ישראל לקיים מצוות שמירת שבת. על פי המדרש, האבות קיימו את כל התורה כולה, לרבות עירובין, אלא שזה אינו מקור מחייב לכלל ישראל בשמירת המצוות.

פעולותיו התקיפות של נחמיה לביעור המסחר בשבת, השיגו את מטרתם. ולכן, "התירו וחזרו והתירו", את איסורי הטלטול החמורים שהנהיג. הותר טלטול של כל החפצים, גם אלו השייכים לעולם העשייה של החולין, לצורך השבת. בלשונו של רבא: "התירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו".⁶⁰ התפיסה השלטת היא, שהקלה באיסורי טלטול, אינה מסכנת עוד את מנוחת השבת. במקביל, נותרו עדיין איסורי מוקצה שתפקידם למנוע טלטול סחורות וחפצים שאין בהם צורך כלל בשבת. אם כך, אין חשש עוד שהוצאה והעברה יהוו פירצה ל"ליקוט מן", ולמשא ומתן בשבת.

כשמדובר בחפצים שהם לצורך השבת, מניעת הטלטול, וכמוה מניעת ההוצאה, הפכה להיות מהגנה על השבת, לטורח וצמצום העונג שבה. כשם שמותר ורצוי לטלטל בתוך הבית את כל הדברים הנחוצים לשבת עצמה: אוכלים וכלי אכילה, בגדים וספרים, כך מתבקש לעשות זאת גם בחצר ובמבוי.

את ההרחקה מכל דבר שמוביל לעובדין דחול כבר מקיימים איסורי השבות והמוקצה, מה מועיל עתה איסור ההוצאה? הוא רק מכביד על עונג שבת: אי אפשר ליטול ספר לשיעור, סידור לבית הכנסת, להביא מיני מאכל ומתיקה לבית השכנים ולקידוש בבית הכנסת וכל כיוצא באלה.

מכיון שכך, נטו הפוסקים לכיוון קולא באיסורי הוצאה, כל אימת שאפשר. בעת שאיסורי שבות ומוקצה נשארו בעינם, ומבססים את האקלים השבתי שעליו דיברו הנביאים.

יש מקום לדון בשאלה האם כיום הגיעה העת להסב שוב את הגלגל לחומרה. בערים הגדולות ובסביבותיהן חזרנו למצב דומה לזה שבו נלחמו הנביאים ונחמיה. רשות הרבים הפכה להיות גם בשבת מקום "ליקוט המן". מרכזי קניות בשולי הערים וחנויות ובתי עסק ברחובות מרכזיים שבהם חזרו להיות זירה של פעילות עסקית בשבת, ואולי אף יותר מאשר בימות החול. כאשר אנשים פנויים מעבודתם, ואינם מחויבים ב"זכור את יום השבת לקדשו", הם מקדישים את יום השבת לאחת מפעילויות הפנאי החביבות על חברת השפע הצרכנית: קניות. אולי יש מקום לחזור ולחזק את השמירה על איסור הוצאה ואיסור העברה ברשות הרבים, כדי ליצור הבחנה ברורה בין הרשות הפרטית שבה נשמרת השבת, לבין רשות הרבים שהיא זירה של חולין.

העוסקים במשא ומתן לגיבוש הסכמה ציבורית רחבה על הפרהסיה היהודית של המדינה, טוענים שבתחום זה ניתן להגיע להסכמה בין הציבור הדתי והציבור הכללי. מניעת הפיכתה של השבת ליום עבודה של חולין בתחום הצרכנות והקניות.⁶¹ נדמה, שמעמדה של השבת שלפני מתן תורה גדול אף יותר מכוחה של השבת שניתנה בהר סיני. גריעותה היא חביבותה.

⁶⁰ שבת קכג ב

⁶¹ כדוגמת אמנת "גביון – מדן".